

KLUB RADOSTI I SREĆE

EJMI TAN

Prevela
Dijana Radinović

■ Laguna ■

Naslov originala

Amy Tan
THE JOY LUCK CLUB

Copyright © Amy Tan 1989
30th anniversary preface copyright © Amy Tan 2019
Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

Mojoj majci i uspomeni na nju

*Pitala si me jednom čega ću se sećati.
Ovog, i još mnogo toga.*

© Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Predgovor jubilarnom izdanju *Kluba radosti i sreće* povodom trideset godina od objavljivanja

Ja sam realista, nisam sklona čudnim snovima, te se stoga retko kad razočaram. Pre nego što je roman *Klub radosti i sreće* objavljen u martu 1989, kazala sam mužu da će biti na policama u knjižarama možda šest nedelja, a potom otići u staru hartiju. Čula sam da je to slučaj sa većinom prvih romana i nisam imala razloga da verujem da će moj išta bolje proći. Zapravo, pomišljala sam da će proći gore. To su, uostalom, bile neobične priče koje je napisala nepoznata američka spisateljica kineskog porekla. A u to vreme knjige mimo glavnih tokova nazivane su „etničkim“ i čitali su ih posebni čitaoci, mahom oni što studiraju strane jezike i kulture. Glavne junakinje su majke koje su imigrirale u Ameriku iz Kine i njihove moderne ćerke od trideset i kusur godina, rođene u Americi. Odnosi među njima su napeti zbog dugog niza godina nerazumevanja i bola koji se nakupio. Majčina nadanja i očekivanja bude u ćerki osećaj promašenosti. Ćerka doživljava majčine savete kao negiranje onoga što jeste. Majka pak smatra da ćerka ne zna ništa o njoj i da ništa nije naučila od nje, koja je najviše voli.

Ko bi platilo da čita tako nešto? Odgovor me već trideset godina zapanjuje: mnogi. I na tome sam neizmerno zahvalna.

Slutim da većina čitalaca veruje da su ove priče tek prikri-veni memoari. Jedna žena mi je na predstavljanju knjige rekla da se razvela od muža iz istog razloga iz kog sam se i ja razvela od svog. A ja sam od 1974. udata za istog čoveka. Novinari su me pitali koje sam važne lekcije prenela svojoj ćerki. A ja imam samo pse i nikad nisam uspela da ih vaspitam. Pošto sam napisala priču o čudu od šahiste, jedan časopis posvećen šahu pozvao me je da napišem članak o šahovskoj završnici. A ja sam šah igrala samo jednom, kad sam imala dvanaest godina. Ljudi pretpostavljaju da sam odrasla u Kineskoj četvrti. A ja sam, iako sam odrasla okružena porodičnim prijateljima koji su pripadali društvu zvanom Klub radosti i sreće, živela u mešovitim četvrtima Ouklanda, a kasnije u belačkom predgrađu. Mogla bih da nastavim da pobijam slične pretpostavke, no u fikciji postoji dublja istina koja se u potpunosti odnosi na moj život. Priča „Pravila igre“, primera radi, nije priča o šahisti; to je priča o buntovnom detetu koje jednog dana odluči da nametne svoju moć time što će prekoriti majku. Majka na to prestane da razgovara sa ćerkom i ponaša se kao da ova ne postoji. Devojčica se zbog prividnog odsustva majčine ljubavi i ponosa oseća bespomoćno i nesigurno u sebe i svoju budućnost. Kad sam počela da pišem tu priču, uopšte nisam bila svesna ničega od toga. No kako sam se približila kraju, intuitivno mi se javila jedna uspomena iz detinjstva – setila sam se sebe kako ležim u krevetu i piljim u plafon, uplašena i sasvim sama. Prepoznala sam to dete, samo to dete nije više bilo samo. Ja sam bila uz njega i u potpunosti sam saosećala sa njim.

Pri pisanju svakog romana potresala su me i ushićivala neočekivana otkrovenja. Spoznaje do kojih sam došla tokom pisanja prve knjige spadaju u najintenzivnija i najčudesnija iskustva u mom životu koja se daju uporediti sa onim kad na vratima ugledaš davno izgublenu voljenu osobu. No da bih pronašla tu srodnu istinu, moram da obavim osnovni zadatak i uobličim karaktere i iznijansiram ih. Moram da odredim

narativni tok, pa da se spotaknem na zavojima i greškama. Moram da revidiram svaku stranu najmanje pedeset puta. Moram dobro da se potrudim da priča bude uverljiva – da ne bude prosto sećanje, već ono što mi se tog trenutka dešava. Fikcija je portal koji me vodi ka dubljem razumevanju sebe, i kad sam prvi put prošla kroz njega, znala sam da ću do kraja života pisati fikciju.

Fikcija mi daje slobodu da izmišljam scene, da ubacujem detalje iz svog života ili života moje majke, da ih menjam – šta god da je najbolje za pripovedanje priče. To je prava-pravcata buvlja pijaca. Upotrebila sam pohabanu sofou iz jedne kuće i deliče razgovora za stolom za mađang vođenih tokom okupljanja pravog Kluba radosti i sreće. Oživela sam jezive krike devojčice iz komšiluka dok ju je majka tukla u kupatilu. U mnoge svoje priče unela sam nadanja i očekivanja svojih roditelja: da naporno vežbam kako bih postala koncertni pijanista; da budem Amerikanka u dovoljnoj meri da iskoristim prednosti, a da ostanem Kineskinja po karakteru; da se udam za dobrog i plemenitog čoveka čistog lica. U to sam ubacila i svoje nepristajanje da ispunim njihova očekivanja, te kako se priča razvijala, na površinu je izronio slomljeni delić mog samopoštovanja. Poput junakinje Džun Vu, i ja sam doživela fijasko na klavirskom recitalu i iskusila užasan sram i strah da mi potencijal opada. Iako moja majka nije za vreme rata ostavila dve bebe kraj puta, jeste ostavila tri ćerke kod bivšeg muža kad se 1949. godine ukrcala na poslednji brod iz Šangaja da dođe u Ameriku i uda se za svog ljubavnika, mog oca. Ni ja poput junakinje Džun nisam znala da imam polusestre sve dok se moja majka nije tokom jedne svađe izlanula. To me je smesta pomerilo iz temelja jer nisam više bila ćerka jedinica, već jedna od četiri, koju bi majka, nađe li za to razlog, takođe mogla da odbaci. Iako nisam imala mlađeg brata koji je upao u okean, priča „Pola-pola“ zasnovana je na odlučnosti moje majke da se odupre sudbini kad su moj stariji brat i otac jedan

za drugim, u roku od šest meseci, oboleli od tumora na mozgu. Priče koje imaju najviše sličnosti sa mojom porodičnom prošlošću tiču se moje babe, koja je sa trideset godina obudovala, pa 1925. godine postala četvrta žena jednog bogatog čoveka, puka konkubina. Dok sam pisala priču „Svrake“, osećala sam je uz sebe, kako mi pomaže da shvatim zašto junakinja An-mej mora sama da odabere svoju sudbinu.

Po celom romanu rasuti su brojni živi detalji koje sam preuzela iz nepresušnih priča moje majke: opekotina na vratu od koje je umalo stradala i kako joj je njena baka vešto ulila volju za životom. Kako je moja baka odsekla komadić mesa s ruke da skuva žrtvenu čorbu. Zapadnjačka palata sa stubovima i kružnim prilazom i bezbroj soba u kojoj je moja majka živela kao dete zajedno sa brojnim konkubinama i polusestrama. Tuberkulozni rođak koji se zakašlje i pljuje krv, pa mojoj majci pruži tanjir čorbe držeći ga za ivicu. Toplina i prijetnost koje je moja majka osećala dok je spavala u krevetu sa svojom majkom, njih dve šćućurene pod jorganom napunjenim nitima najfinije svile, kakav se danas nigde ne može kupiti.

Čitaoci me pitaju da li se neko od moje porodice, a posebno majka, naljutio što su moje priče utemeljene na našoj porodičnoj prošlosti. Baš naprotiv, i članovi porodice i bliski prijatelji ponosno su tvrdili da su u romanu iako to najčešće nisu. Samo je jedan rođak negodovao, polubrat moje majke, čiji je otac uzeo moju baku za konkubinu. „Besmisleno je pisati o takvim stvarima“, kazao je ujak mojoj majci. „Ona ne može da izmeni prošlost.“ Moja mu je majka vatreno odgovorila: „Može da ispriča ljudima šta je moja majka pretrpela – za ljagu koju nije mogla da zbríše sa sebe. Može da kaže svetu. Tako može da izmeni prošlost.“

Moja majka je bila neverovatno ponosna na moj prvi roman. Jednim potezom zbrisane su naizgled sve rane koje sam joj nanela. Ona koja je pamtila svaki bezobrazluk koji sam napravila od svoje šeste godine sad se s toplinom sećala njihovih

nepodopština. Nakon što mi je knjiga objavljena, i ona je poput Lindo, majke Vejverli Džong, govorila nepoznatim ljudima: „Ovo moja ćerka.“ Kad je kasnije obolela od Alchajmerove bolesti, dala sam joj kutiju svojih knjiga da ih podeli ljudima za Božić. Išla je od čoveka do čoveka, davala mu knjigu, pa pitala: „Znate li moju ćerku Ejmi Tan?“ Ako taj ne bi znao, otela bi mu knjigu iz ruke. Oduvek je bila moj najveći zaštitnik. Žalila se da ljudi ne cene dovoljno moju „razuzdanu maštu“, koju je dok sam bila mala smatrala „lenjim sanjarenjem“. Znala je bolje no iko šta sam izmislila, a šta se stvarno desilo, kao i koji su ljudi i događaji poslužili kao inspiracija za priču. Iz prve ruke je znala koje su emocije u osnovi svake priče. Bila je vrlo zadovoljna što ipak jesam slušala njene priče i razumela šta je htela da mi kaže kako bih izgradila najbolji mogući karakter.

Zapanjile su je, međutim, neke moje izmišljene scene i pojedinosti. Razlikovali su se od onoga što mi je ona ispričala, no ipak je moja verzija bila tačna. Zbog toga je verovala da sam imala pomoć pisca iz senke, nevidljivog pisca, to jest njene majke. Navešću vam jedan primer: Jednom mi je kazala kako je moja obudovala baka postala prva žena jednog bogatog čoveka. Žena iz moje priče je četvrta žena, puka konkubina. Potanko sam objasnila kako je došla u tu kuću i kako je učila ćerku da se nikad ne preda zloj sudbini koju joj je neko drugi namenio. „Nisam ti to ispričala“, kazala je moja majka. „Kako si onda znala šta se zapravo dogodilo? Je li ona ovde?“, pitala me je. „Slobodno mi reci. Ne stidi se.“ Moja majka je odavno verovala da imam dar da opštim s duhovima, što sam ja odlučno poricala. Kad sam imala četiri godine, slagala bih da je u kupatilu duh kad ne bih htela da idem u krevet. Većina majki bi svom detetu odagnala strahove, a mene bi majka povela u kupatilo i uzbuđenim glasom punim nade pitala: „Gde je?“ Od tada je u meni videla sponu sa svojom majkom. A kad je pročitala jednu od verzija priče pod nazivom „Ožiljak“, dobila je potvrdu za to. Nije to bilo sujeverje niti samozavaravanje.

Bila je to večna bol neutešne devojčice koja je sa devet godina ostala siročice.

Majka mi je celog života, još od malih nogu, pričala bezbrojne varijante priča o svojoj majci – neke skroz oprečne – no svakoj su u korenu bili sram, gnev, bol, pobuna i osveta. Ja sam napisala priče koje su objasnile ta osećanja. Poput Gajgerovog brojača, fikcija uporno vuče ka istini.

Pričanjem priča moja je majka izbacivala iz sebe jad. Njene priče i moje detinjstvo bili su zapravo znatno mračniji od života izmišljenih majki i ćerki. Celog svog detinjstva nerado sam slušala te tragične priče. Čula sam ih na stotine puta, a uvek su počinjale rečima kojih sam se užasavala: „Jesam li ti pričala kako je onomad...?“ I nije bilo važno ako ih je već pričala. Nizala ih je jednu za drugom: O svojoj usamljenosti u vili kad je ostala siročice. O svom venčanju i mirazu. O svojoj nevinosti i kako joj je oduzeta. Čedne verzije o svom prvom barku, a kasnije i one neulepšane. Vukla me je u obilazak svoje prošlosti, vodala kroz sobe, opisivala ko je bio tu, kakve su sve laži izrečene, ko je bio iskren, a ko lakom i podao. Sve je ona to umela da prozre i učila je i mene kako da ih prozrem. Ponekad su njene priče bile zasnovane na skorašnjim uvredama ili nepravdama. Satima bi vezla i zastajala samo da pita „Je l' mi veruješ?“. Uvek bih je uveravala da joj verujem, a ona bi, s pravom skeptična, dodala svojoj beskrajnoj priči još detalja i drame i odigravala mi one najužasnije.

Mrzela sam te priče. Nisam tad shvatala da mi zapravo prenosi umeće pripovedanja. Kad sam naposljetku počela da pišem sa trideset tri godine, shvatila sam da priče koje pišem potiču iz upornih opsesija, dubokih emocija i očajničke potrebe da budem shvaćena. Prošlost je u svemu bila prisutna. A do priče i istine u njoj stiže se proživljavanjem tih emocija.

Hiljadu devetsto osamdeset šeste otišla sam s mužem i prijateljima na odmor na Havaje i potpuno se isključila iz sveta

isključivši i telefonsku sekretaricu. Provodila sam dane gledajući talase i zalazak sunca, mažući se kremom za sunčanje i ispijajući sok od ananasa. Ležala sam na ležaljci na verandi naše iznajmljene kuće okrenute ka okeanu i čitala. Jedna od knjiga koju sam pročitala bila je *Love Medicine* književnice Luiz Erdrič. Njeni naprasiti i odlučni junaci podsećali su me na moju majku. Njene višeslojne priče imale su sličan upečatljiv ton, a njena će knjiga kasnije imati uticaja na strukturu *Kluba radosti i sreće*.

Sedmog dana našeg boravka u raju jedna prijateljica dotrčala je do mene dok sam stajala na parking. Preslušala je poruke na telefonskoj sekretarici i čula hitnu poruku od mog brata. Naša majka je imala srčani napad i bila je u bolnici, na intenzivnoj nezi. Poruka je ostavljena pre četiri dana. Oduzela sam se i uspaničila. Dok sam išla ka telefonskoj govornici, imala sam osećaj da mi je majka već umrla i preplavilo me je strašno kajanje. Sve ove godine doživljavala sam majku kao džangrizavu, zahtevnu i večitno nezadovoljnu ženu prepunu besa koja izriče mračna upozorenja i kroz suze preti da će se ubiti. Poslednjih godina nisam je tako često posećivala, a kad jesam, vodila sam s njom bezbrižne i naoko vesele razgovore koji me neće pogađati. Sad sam se, strepeći da je umrla, prisetila jednog skorijeg razgovora s njom.

„Kad umrem, šta ćeš da pamtiš?“, upitala me je.

„Sećaću se mnogo toga“, odgovorila sam.

„Kao?“

Pomela me je. „Pa, znaš, svačega, recimo da si mi bila majka.“

Ona mi je na to drhtavim, plačnim glasom rekla: „Ne znaš ti ništa o meni.“

Tog dana na parking u zarekla sam se božanstvu zaduženom za čuda, koje god bilo: Ako mi majka preživi, slušaću je – stvarno ću slušati – dok mi bude pričala svoje priče. Zahvaliću joj na savetima i čak ću je povesti u Kinu da je stvarno upoznam. Nakon što su me sto puta prebacili, začula sam majku kako

cvrkuće: „Ejmi-a! Gde si ti?“ Dogodilo se čudo. „Mama, živa si!“ Počela sam da brbljam kako sam kasno dobila poruku, a ona me je prekinula: „O, brineš se?“ Bila je sva radosna. Ispostavilo se da nije imala srčani napad. Nagla se preko tezge u supermarketu da se izviče na prodavačicu ribe i nagnječila rebra. Prekinula sam vezu srećna što mogu da ostanem na odmoru. No onda me je božanstvo zaduženo za čuda podsetilo da sam dala obećanje.

Kad sam prvi put otišla u Kinu, majka je bila sa mnom dvadeset četiri sata dnevno. Delila mi je savete, prebacivala mi koliko sam novca dala na suvenire i ukazivala mi kako sam u poređenju s pravim Kinezima prava Amerikanka. Bilo je užasno, ali je bilo i divno. Napokon sam saosećala s njom dok sam slušala njene priče o nadi i jađu – one koje su započele u Kini, gde smo sad bile, i prošle i sadašnje.

Moja majka je pročitala jednu od prvih verzija *Kluba radosti i sreće* i silno me nahvalila: „Tako se lako čita.“ I zaista ga je pročitala. Znala sam to jer se, kad je sledeći put počela da mi priča o nekom rođaku koji se loše poneo prema njoj, zaustavila posle nekoliko minuta. „Ne moram da ti pričam“, kazala je. „Razumeš. Ista si kao ja.“

Sadržaj

PERCA IZDALEKA

ĐING-MEJ VU: Klub radosti i sreće	23
AN-MEJ SU: Ožiljak	47
LINDO DŽONG: Crvena sveća	55
JING-JING SENT KLER: Mesečeva gospa	73

DVADESET ŠEST POGIBELJNIH VRATA

VEJVERLI DŽONG: Pravila igre	95
LINA SENT KLER: Glas iz zida	108
ROUZ SU DŽORDAN: Pola-pola	123
ĐING-MEJ VU: Dve vrste	139

AMERIČKI PREVOD

LINA SENT KLER: Pirinčani muž	157
VEJVERLI DŽONG: Četiri strane	175
ROUZ SU DŽORDAN: Bez drveta	195
ĐING-MEJ VU: Vrhunski kvalitet	208

KRALJICA MAJKA ZAPADNIH NEBESA

AN-MEJ SU: Svrake	225
JING-JING SENT KLER: Čekanje među drvećem	253
LINDO DŽONG: Dvostruko lice	264
ĐING-MEJ VU: Dve karte	279
<i>O autorki</i>	303

KLUB RADOSTI I SREĆE

MAJKE

Sjuen Vu
An-mej Su
Lindo Džong
Jing-jing Sent Kler

ĆERKE

Đing-mej „Džun“ Vu
Rouz Su Džordan
Vejerli Džong
Lina Sent Kler

PERCA IZDALEKA

Starica se setila labuda što ga je za neke smešne pare kupila u Šangaju pre mnogo godina. Ta je ptica, hvalio ju je prodavac na pijaci, nekad bila patka koja je istezala vrat u nadi da će postati guska, a gle sad – suviše je lepa da se pojede.

Onda su žena i labud preplovili okean širok na hiljade lija* i istezali vrat gledajući ka Americi. Žena je tokom plovidbe gugutala labudu: „U Americi ću imati ćerku istu kao ja. Samo tamo niko neće meriti njenu vrednost jačinom podrigivanja njenog muža. Tamo je niko neće gledati s visine jer ću je naterati da govori samo čistim američkim engleskim. I tamo će uvek biti toliko sita da neće progutati ni kap tuge. Razumeće moje namere jer ću joj dati ovog labuda – stvorenje koje je prevazišlo svačija očekivanja.“

No kad je stigla u novu zemlju, službenici Imigracionog oteli su joj labuda ostavivši je da mlati rukama samo s jednim percem za uspomenu. Žena je potom morala da popuni toliko obrazaca da je zaboravila zašto je uopšte došla i šta je ostavila za sobom.

Žena je sad ostarila. I imala je ćerku koja je odrasla govoreći samo engleski i gutajući više koka-kole nego tuge. Oдавно je želela da pokloni ćerki ono jedno jedino labuđe pero i kaže joj: „Ovo perce možda deluje bezvredno, ali dolazi izdaleka i nosi sa sobom sve moje dobre namere.“ I čekala je iz godine u godinu da svane dan kad će joj to kazati na čistom američkom engleskom.

---

* Tradicionalna kineska mera za dužinu, kineska milja, 500 metara. (Prim. prev.)

Klub radosti i sreće

Ding-mej Vu

Otac me je zamolio da budem četvrta strana u Klubu radosti i sreće, da zamenim majku, čije je mesto za stolom za mađang stajalo prazno već dva meseca, otkako je umrla. Moj otac veruje da su je ubile njene sopstvene misli.

– U glavi joj se rodila nova ideja – rekao je. – Ali pre nego što je stigla da joj izađe na usta, suviše je porasla i pukla. Mora da je to bila neka mnogo loša ideja.

Doktor je kazao da je umrla od cerebralne aneurizme. A njene prijateljice iz Kluba radosti i sreće govorile su da je umrla kô zec: brzo i nedovršenog posla. Trebalo je da ona bude domaćica sledećeg okupljanja Kluba radosti i sreće.

Nedelju dana pred smrt pozvala me je sva ponosna, puna života. – Teta Lin je za Klub radosti i sreće skuvala čorbu od crvenog pasulja, a ja ću skuvati čorbu od crnog susama.

– Ne razmeći se – rekla sam.

– Ne razmećem se. – Rekla je da su te dve supe gotovo iste, *čabudo*. Ili je možda rekla *butong* – uopšte nisu iste. Bio je to jedan od onih kineskih izraza kojima se iskazuje ona bolja polovina pomešanih namera. Nikad ne mogu da upamtim ono što nisam odmah razumela.

* * *

Moja majka je osnovala američku verziju Kluba radosti i sreće 1949, dve godine pre nego što sam se rodila. Te su godine moji roditelji otišli iz Kine ponevši samo jedan kožni putni kovčeg pun lepih svilenih haljina. Nije imala kad da spakuje ništa drugo, objasnila je majka mom ocu kad su se ukrkali na brod. No on je svejedno besomučno vukao ruke kroz klizavu svilu tražeći svoje pamučne košulje i vunene pantalone.

Kad su stigli u San Francisko, moj otac ju je naterao da sakrije tu sjajnu odeću. Nosila je jednu te istu smeđu kariranu kinesku haljinu sve dok joj Društvo „Izbeglice, dobro došle“ nije dalo dve nošene haljine, prevelike za Amerikanke. Društvo je činila grupa sedokosih Amerikanki misionarki iz Prve kineske baptističke crkve. A moji roditelji zbog tih darova nisu mogli da odbiju njihov poziv da se priključe crkvi. Nisu mogli ni da se oglušé o praktičan savet vremešnih dama da unaprede svoj engleski na časovima proučavanja Biblije sredom uveče, a kasnije i na probama hora subotom ujutru. Tako su moji roditelji upoznali Suove, Džongove i Sent Klerove. Moja majka je osetila da su žene iz tih porodica takođe doživele neizrecive tragedije koje su ostavile za sobom u Kini i da i one imaju nandanja koja ne mogu da iskažu na svom slabom engleskom. Ili je bar prepoznala onaj umrtvljen izraz na njihovom licu. A i videla je kako su im oči zaigrale kad im je iznela ideju o Klubu radosti i sreće.

Na ideju da osnuje Klub radosti i sreće moja majka je došla za vreme svog prvog braka, u Guejlinu, pre nego što su došli Japanci. Zato ja Klub radosti i sreće smatram za njenu guejlin-sku priču. Tu mi je priču pričala kad god bi joj bilo dosadno, kad nije imala šta da radi, kad su sve zdele bile oprane, a sto od ultrapasa dvaput prebrisan, kad je moj otac sedeo i čitao novine i pušio pal mal jedan za drugim, što je bilo upozorenje da ga ne uznemiravamo. Tad bi moja majka izvadila kutiju

starih vunenih džempera koje su nam poslali neznani rođaci iz Vankuvera. Secnula bi džemper pri dnu, pa izvukla jednu izvujanu nit i zakačila je za komad kartona. Kad bi uzela da namotava vunicu ujednačenim ritmom, započela bi i svoju priču. Godinama mi je pričala jednu te istu priču menjajući samo kraj, koji je bivao sve mračniji i bacao duge senke na njen život i naposletku i na moj.

„Snevala sam o Guejlinu pre nego što sam ga uopšte videla“, počela bi moja majka na kineskom. „Sanjala sam vijugavu reku čije se obale zelene od čarobne mahovine i brda načičkana duž nje čiji su visovi obavijeni belom izmaglicom. Da otploviš nizvodno i najedeš se te mahovine, imala bi dovoljno snage da se popneš na neki vis. Da se oklizneš, pala bi na postelju od meke mahovine i smejala bi se. A kad bi se popela na vrh, videla bi sve i osetila toliku sreću da nikad više u životu ne bi imala nikakvih briga.

U Kini je svako sanjao o Guejlinu. A kad sam došla tamo, uvidela sam koliko su moji snovi bili jadni, a misli bedne. Kad sam ugledala brda, zasmejala sam se i stresla u isti mah. Ličila su na džinovske glave pržene ribe koje hoće da iskoče iz tiganja. Iza svakog brda videla sam senku još jedne ribe, pa još jedne i još jedne. A onda bi se oblaci malčice pomerili, pa bi brda odjednom postala čudovišni slonovi što polako idu ka meni! Je l' možeš da zamisliš? U podnožju brda bile su tajne pećine. U njima su rasli viseći kameni vrtovi raznih oblika i boja – poput kupusa, tikve, repe i luka. Bili su tako neobični i lepi da ne možeš ni da zamisliš.

Ali ja nisam došla u Guejlin da vidim njegove lepote. Tu me je, zajedno sa dvoje male dece, doveo čovek koji mi je bio muž jer je mislio da ćemo u Guejlinu biti bezbedni. Bio je oficir Kuomintanga i pošto nas je smestio u sobičak u jednoj jednospratnoj kući, otišao je na severozapad, u Čungcing.

Znali smo da Japanci pobeđuju iako je u novinama pisalo drugačije. Svakog dana i svakog sata na hiljade ljudi slivalo se u grad i zakrčavalo ulice tražeći gde će se smestiti. Dolazili su sa istoka, zapada, severa i juga. Bilo ih je i bogatih i siromašnih, Šangajaca, Kantonaca, severnjaka, i ne samo Kineza već i stranaca i misionara svake vere. A bio je tu naravno i Kuomintang sa svojim vojnim oficirima, koji su smatrali da su iznad svih.

Bili smo grad smešanih ostataka. Da nije bilo Japanaca, bilo bi sasvim dovoljno razloga da među tim šarolikim svetom izbije sukob. Je l' možeš to da zamisliš? Bilo je tu Šangajaca i seljaka sa severa, bankara i berbera, vozača rikše i izbeglica iz Burme. Svako je na nekoga gledao s visine. Nije bilo važno što svi pljuju po istom pločniku i pate od istog teškog proliva. Svi smo isto smrdeli, no svi su se žalili da neko drugi gore smrdi. A ja? O, kako sam mrzela američke pilote, koji su ispuštali neke čudne zvuke da pocrvenim. Ali najgori su mi bili seljaci sa severa, koji su rukama tresli nos i gurali ljude prenoseći svima svoje gadne bolesti.

I stoga ti je jasno da mi je Guejlin brzo izgubio čar. Nisam se više pela na visove da uzviknem 'Kako su lepa ova brda!'. Pitala sam se samo do kojih su brda Japanci stigli. Sedela sam u mračnim ćoškovima svoje kuće sa bebama u naručju i čekala nervozno cupkajući. Kad bi se sirene oglasile da nas upozore na bombardere, komšije i ja poskakali bismo na noge i odjurili u duboke pećine da se zavučemo u njih kao zveri. Ali ne možeš predugo da boraviš u mraku. Nešto u tebi počne da bleđi i pretvoriš se u izglednelu osobu pomamljenu za svetlom. Čula bih kako napolju padaju bombe. Bum! Bum! I potom kišu kamenja. A unutra nisam više žudela za kupusom i repama visećeg kamenog vrta. Videla sam samo vlažnu utrobu drvnog brda koje bi svakog časa moglo da se uruši na mene. Možeš li da zamisliš kako je to kad ne želiš da budeš ni unutra ni napolju, kad želiš si prosto nigde, da te nema?

Kad bi se gruvanje bombi udaljilo, mi bismo poput tek okoćenih mačića izmiledi iz pećina i odvukli se u grad. A ja bih se svaki put začudila što su brda spram usplamtelog neba još tu, što nisu razneta u paramparčad.

Na ideju za Klub radosti i sreće došla sam jedne letnje noći, tako sparne da su čak i noćni leptiri padali na zemlju krila otežalih od vlage. Sve je bilo toliko zakrčeno da nije bilo mesta za svež vazduh. Iz kanalizacije se do mog prozora na spratu uzdizao nesnosan smrad koji nije imao kud da ode sem u moj nos. Po ceo dan i noć čuli su se krici. Nisam znala je li to neki seljak koji kolje odbeglo prase ili to neki oficir bije polumrtvog seljaka na trotoaru koji mu se isprečio na putu. Nisam prilazila prozoru da vidim šta je. Čemu? I tad sam shvatila da mi je potrebno nešto što će da me pokrene.

Ideja mi je bila da okupim četiri žene za svojim stolom za mađang. Znala sam koje žene želim da pozovem. Sve su bile mlade poput mene i imale lica puna nade. Jedna je bila žena vojnog oficira kao ja. Druga je bila devojka finih manira iz bogate šangajske porodice. Pobegla je s vrlo malo novca. A treća je bila jedna devojka iz Nandinga sa najcrnjom kosom koju sam ikad videla. Poticala je iz nižih slojeva, ali je bila lepa i prijatna i dobro se udala, za nekog starca koji je umro obezbedivši je.

Svake nedelje okupljale bismo se kod jedne od nas da skupimo malo para i okrepimo dušu. Domaćica je morala da nam posluži *dim sum*, posebnu zakusku koja će nam doneti svakoja-ke blagodati – valjuške u obliku vrećice s novcem, duge pirinčane rezance za dug život, kuvani kikiriki da rađamo sinove i naravno mnogo pomorandži za sreću, za sladak život u izobilju.

Kakvim smo se đakonijama gostile sa ono malo novca što smo ga imale! Nismo primećivale da su valjušci nadeveni mahom žilavom bundevom i da su pomorandže gnjile i crvljive. A jele smo tek malčice, ne zato što nije bilo dovoljno hrane, već da pokažemo da ne možemo više ni zalogaja da okusimo jer

smo se prethodno već najele. Znale smo da imamo poslastice koje malo ko može sebi da priušti, da smo srećnice.

Pošto bismo se najele, ubacile bismo novac u zdelu koju smo stavljale na vidno mesto. Potom bismo sele za sto za mađang. Moj, koji sam dobila od roditelja, bio je izrađen od mirisnog crvenog drveta, ne od onog što se zove palisandrovina, već od *hongmua*, tako finog drveta da za njega ne postoji engleski naziv. Taj je sto imao tako debelu ploču da bi se, kad prospeš na njega domine od slonovače, čulo samo kako zveckaju jedna o drugu.

Kad bismo počele da igramo, razgovor bi utihnuo. Uzvikivale bismo samo *pang!* ili *čou!* kad bismo skupile tri iste ili tri u nizu. Morale smo ozbiljno da igramo i da ne mislimo ni na šta drugo sem na to kako da pobedimo i usrećimo sebe još više. Posle šesnaest partija ponovo bismo se počastile, sad da proslavimo svoju dobru sreću. A onda bismo pričale celu noć do zore, o dobrim starim vremenima i onima koja će tek doći.

O, kakve su to priče bile! Samo su tekle jedna za drugom! Crkavale smo od smeha! O petlu što je uleteo u kuću i raskurikirao se nad tanjirima u kojima se sutradan našao! O devojci što je pisala ljubavna pisma dvema drugaricama zaljubljenim u istog čoveka. Pa o nekoj smešnoj strankinji što se onesvestila u klozetu kad su pored nje pukle petarde.

Ljudi su smatrali da nije u redu što svake nedelje pravimo gozbe kad toliki svet u gradu glada, jede pacove, a potom i đubre koje ni pacovi nisu hteli. Neki su mislili da su nas zaposeli zlodusi – što slavimo, a i same smo izgubile čitave naraštaje familije, ljudi su ostali bez domova i bogatstva, razdvojeni su muže od žene, brat od sestre, majka od ćerke. Hmmm! Kako možemo da se smejemo, pitali su nas.

Nismo mi bile ni bezdušne ni slepe za tuđu bol. Bile smo uplašene. Svaka je imala svoje jade. Ali očajavati znači čeznuti za onim što je već izgubljeno. Ili produžavati ionako nepodnošljive muke. Koliko možeš da čezneš za toplim kaputom što visi u ormaru u kući izgoreloj do temelja zajedno s tvojim roditeljima?

Koliko možeš u mislima da gledaš udove što vise s telefonskih žica i izgladnele pse što trče ulicom sa poluoglodanim rukama u čeljusti? Šta je gore, pitalo smo se mi, sedeti smrknuto, kako priliči, i čekati da umreš, ili odlučiti da budeš srećan?

I stoga smo rešile da priređujemo gozbe i da nam svaka nedelja bude nova godina. Svake nedelje zaboravljale bismo sve nanete nam nepravde. Nismo smeje da pomislimo ništa ružno. Gostile smo se, smejale, igrale mađang, gubile i dobijale, pričale najlepše priče. I svake nedelje nadale smo se da će nam se osmehnuti sreća. Ta nam je nada bila jedina radost i zato smo te naše večerinke prozvali Klub radosti i sreće.“

Majka je priču obično završavala u veselom tonu, hvališući se kako je vešto igrala mađang. „Toliko sam puta pobeđivala i tako me je išlo da su me ostale zadirkivale kako sam naučila da varam od nekog veštog prevaranta“, pričala je. „Osvojila sam na desetine hiljada juana, ali nisam se obogatila, ne. Papirni novac je tad već bio sasvim bezvredan. Čak je i toalet-papir vredeo više. A mi bismo se na to još više smejale, što novčanicom od hiljadu juana ne možeš ni dupe da obrišeš.“

Kraj njene guejlske priče, koju sam oduvek doživljavala kao običnu bajku, neprestano se menjao. Majka je ponekad pričala da je onom bezvrednom novčanicom od hiljadu juana kupila pola šolje pirinča. Pirinač bi potom postao zdelu kaše. Kaša bi se pretvorila u dva svinjska papka. Ti papci su postajali šest jaja, a jaja šest pilića. Priča je neprestano rasla.

A onda mi je jedne večeri, nakon što sam se sat vremena ćutke durila što neće da mi kupi tranzistor za koji sam je moljaka, rekla: „Zašto misliš da ti nedostaje nešto što nikad nisi imala?“ I potom mi je ispričala sasvim drugi završetak priče.

„Rano jednog jutra“, počela je, „u kuću mi je došao jedan oficir i kazao mi da brzo odem kod muža u Čungćing. A ja sam znala da mi kaže da bežim iz Guejlina. Znala sam šta biva sa

oficirima i njihovim porodicama kad dođu Japanci. Al' kako da odem? Nije bilo vozova iz Guejlina. Moja prijateljica iz Nandinga bila je tako dobra prema meni. Potplatila je nekog čoveka da ukrade kolica za ugalj. Obećala mi je da će upozoriti naše ostale prijateljice.

Potrerala sam stvari i svoje dve bebe u kolica i poterala ih ka Čungćingu četiri dana pre nego što su Japanci ušli u Guejlin. Usput sam od ljudi što su me prestizali čula za pokolj. Bilo je jezivo. Kuomintang je sve do poslednjeg dana tvrdio da je Guejlin bezbedan, da ga štiti kineska vojska. A malo kasnije tog dana po ulicama Guejlina bile su rasute novine koje su izveštavale o velikim poredama Kuomintanga, a na njima su, poput sveže ribe iz ribarnice, ležali nizovi ljudi – muškarci, žene i deca, koji nisu izgubili nadu, ali su zato izgubili život. Kad sam čula za to, pošla sam još brže i sa svakim korakom se pitala: Jesu li bili ljudi? Ili su bili hrabri?

Gurala sam kolica ka Čungćingu sve dok mi se točak nije polomio. Ostavila sam svoj prelepi sto za mađang od *hongmua*. Ali tad sam već toliko otupela da nisam mogla ni da plačem. Napravila sam poveske od marama i okačila bebe o ramena. U rukama sam imala dve torbe – jednu sa odećom, drugu s hranom. Vukla sam ih dok mi se njihove ručke nisu skroz usekle u ruke. A kad su mi ruke prokrvarile i postale klizave, bacila sam ih jednu pa drugu jer nisam mogla ništa više da držim.

Usput sam videla da su i drugi uradili isto, polako gubeći nadu. Duž čitavog puta ležala su sve dragocenija blaga. Bale najfinijih tkanina i knjige. Slike predaka i stolarski alat. Potom kavezi s pačićima zamuklim od žeđi, a za njima srebrne urne ostavljene nasred puta jer su ljudi bili preumorni da ih nose za neko bolje sutra. Kad sam stigla u Čungćing, izgubila sam sve sem tri lepe svilene haljine, koje sam obukla jednu preko druge.“

„Kako to misliš sve?“, upitala sam je bez daha. Zaprepastila sam se shvativši da je njena priča zapravo bila istinita. „Šta se desilo s bebama?“

Majka mi je odgovorila bez oklevanja, tonom koji mi je jasno stavio do znanja da nema više šta dalje da se priča: „Tvoj otac nije moj prvi muž. Ti nisi jedno od te dece.“

Kad stignem kod Suovih, kod kojih se večeras okuplja Klub radosti i sreće, najpre ugledam svog oca. – Evo je! Ta nikad ne stiže na vreme! – poviče on. I to je istina. Svi ostali su već tu, sedmoro porodičnih prijatelja zašli u šezdesete i sedamdesete. Svi me pogledaju i smeju mi se, detetu i u trideset šestoj godini koje većito kasni.

Drhtim, nastojim da ostanem pribrana. Kad sam ih poslednji put videla, na sahrani, rasplakala sam se i zaridala iz sveg glasa. Sigurno se pitaju kako neko poput mene može da zauzme mesto moje majke. Jedna mi je prijateljica jednom prilikom kazala da majka i ja ličimo, da imamo iste graciozne pokrete ruku, isti detinjasti smeh i pogled iskosa. Kad sam to stidljivo ispričala majci, ona mi je na to uvređeno odvrtila: „Ne znaš ti ništa o meni! Kako možeš da budeš ista ja?“ I bila je u pravu. Kako mogu da zamenim svoju majku u Klubu radosti i sreće?

– Teto, čiko – obratim se svakom prisutnom klimnuvši mi glavom. Te stare porodične prijatelje oduvek sam zvala čikama i tetama. Potom odem do oca i stanem kraj njega.

On gleda slike Džongovih s njihovog nedavnog putovanja u Kinu. – Gle ovo! – kaže on učtivo pokazujući na fotografiju na kojoj Džongovi stoje sa svojom turističkom grupom na širokom belom stepeništu. Na slici se ni po čemu ne vidi da je snimljena u Kini, a ne u San Francisku ili nekom drugom gradu. No moj otac kao i da ne gleda u sliku. Kao da mu je sve isto i ništa ga ne zanima. Oduvek je bio blago nezainteresovan. A kako se ono beše na kineskom kaže kad si ravnodušan jer *ne vidiš* nikakvu razliku? Mislim da ga je tako pogodila smrt moje majke.

– A gle ovo! – kaže on pokazujući mi na još jednu bezličnu sliku.

U kući Suovih oseća se težak miris masnoće. Previše kineskih jela spremljenih u premaloj kuhinji, previše nekad prijatnih mirisa zbijenih u tanak sloj nevidljive masnoće. Setim se kako bi moja majka, kad bi ušla u nečiju kuću ili restoran, nabrala nos, pa glasno prošaputala: „Nosem vidim i osećam da je sve lepljivo.“

Godinama nisam bila kod Suovih, ali dnevna soba je ista kakvu je pamtim. Kad su se teta An-mej i čika Džordž preselili pre dvadeset pet godina iz Kineske četvrti u okrug Sanset, kupili su nov nameštaj. Sve je još tu i izgleda skoro kao novo pod požutelim najlonom. Isti polukružni tirkizni kauč presvučen grubim tvidom. Teški kolonijalni stočići od javorovine. Lampa od tobož ispućalog porcelana. Samo se dugački kalendar nalik svitku, poklon od Kantonske banke, menja iz godine u godinu.

Sećam se svega toga jer nam teta An-mej kad smo bili mali nije dozvoljavala da pipnemo njen novi nameštaj osim preko providnih najlonskih navlaka. Roditelji su me vodili sa sobom kod Suovih na okupljanje Kluba radosti i sreće. Pošto sam bila gost, morala sam da pazim na svu mlađu decu, a toliko ih je bilo da se činilo da uvek neko dete plače jer je udarilo glavom o nogaru stola.

– Ti si odgovorna – kazala bi mi majka, što je značilo da ću nagrabusiti ako se nešto prospe, progori, izgubi, slomi ili isprlja. Ja sam snosila odgovornost ma ko bio kriv. Majka i teta An-mej obukle bi smešne kineske haljine sa krutim podignutim kragnama i rascvetanim granjem izvezenim svilom na grudima. Ta je odeća suviše elegantna za prave Kineze, mislila sam, i suviše čudna za američke zabave. U to doba, pre nego što mi je majka ispričala svoju guejlinšku priču, okupljanje Kluba radosti i sreće za mene je bio sraman kineski običaj, nalik tajnom okupljanju Kju-kluks-klana ili Indijanaca sa TV-a što uz zvuke tam-tama igraju ratnički ples spremajući se za rat.

Večeras, međutim, nema nikakve misterije. Tete iz Kluba radosti i sreće sve na sebi imaju pantalone, šarene dezenirane bluze i razne varijante čvrstih ravnih cipela. Svi smo posedali za trpezarijski sto pod lusterom što liči na španski kandelabr. Čika Džordž stavlja svoje bifokalne naočare i započinje sastanak čitanjem zapisnika:

– „Na računu imamo 24.825 dolara, ili oko 6.206 dolara po paru, to jest 3.103 dolara. Prodali smo *Subaru* po nižoj ceni, za 6,75. Kupili smo stotinu deonica *Smit internešenela* po ceni od sedam. Zahvaljujemo Tin Džongu i Lindo na đakonijama. Posebno je ukusna bila čorba od crvenog pasulja. Martovski sastanak morali smo da odložimo do daljnjeg. Duboko smo ožalošćeni zbog gubitka naše drage prijateljice Sujuen i izražavamo saučešće porodici Kening Vua. Zapisnik sastavio Džordž Su, predsednik i sekretar.“

To je to. Sve mislim kako će sad početi da pričaju o mojoj majci, o divnom prijateljstvu s njom, i zašto sam ja sad ovde umesto nje, da zauzmem njeno mesto za igraćim stolom kako bi ideja na koju je došla jednog sparnog dana u Guejlinu nastavila da živi.

Ali svi samo klimnu glavom na zapisnik. Čak i moj otac mahinalno klima glavom. A ja imam osećaj da su mamin život gurnuli u stranu i prešli na nove stvari.

Teta An-mej ustane od stola i polako ode u kuhinju da pripremi hranu. A teta Lin, majčina najbolja prijateljica, pređe na tirkiznu sofu, skrsti ruke i zagleda se u muškarce, koji i dalje sede za stolom. Teta Jing, koja je, čini mi se, sve sitnija kad god je vidim, vadi pletivo iz torbe, maleni plavi džemper koji je tek počela da plete.

Čike iz Kluba radosti i sreće započinju razgovor o deonica koje bi da kupe. Čika Džek, mlađi brat tete Jing, zagrejao se za jednu kompaniju koja iskopava zlato u Kanadi.

– To je odlična zaštita od inflacije – autoritativno kaže. On najbolje govori engleski, gotovo bez naglaska. Čini mi se da je

majčin engleski bio najgori, al' ona je oduvek smatrala da je zato njen kineski najbolji. Govorila je mandarinski s blagim šangajskim naglaskom.

– Zar nećemo večeras da igramo mađang? – glasno sam šapnula teti Jing, koja je nagluva.

– Kasnije – kaže ona – iza ponoći.

– Dame, jeste li vi na ovom sastanku ili ne? – pita čika Džordž.

Nakon što smo se svi jednoglasno složili da se kupe deonice kanadske rudarske kompanije, odem u kuhinju da pitam tetu An-mej zašto je Klub radosti i sreće počeo da investira u deonice.

– Nekad smo igrali mađang tako da pobjednik nosi sve. Ali uvek su jedni te isti dobijali i jedni te isti gubili – kaže ona. Nadeva vontone – zahvati štapićima malo crvenkastog mesa, stavi ga na listić testa, pa u jednom glatkom pokretu smota listić u obliku bolničarske kapice. – Neće te sreća ako neko ima veštinu. I zato smo odavno odlučili da ulažemo u deonice. Tu ti ne treba veština. Čak se i tvoja majka s tim slagala.

Teta An-mej prebroji vontone na poslužavniku pred sobom. Dosad je napravila pet redova po osam vontona. – Četrdeset vontona, osmoro ljudi, po deset svakome, još pet redova – kaže ona naglas za sebe, pa nastavlja s nadevanjem. – Dosetili smo se. Sad svi možemo jednako da dobijamo i gubimo. Možemo da imamo sreće na berzi. A mađang igramo iz zabave, u sitne pare. Pobjednik nosi pare, a gubitnici nose preostalu hranu! I tako se svako obrađuje. Pametno, a?

Gledam tetu An-mej kako puni vontone. Ima brze, vešte ruke. Uopšte ne razmišlja o tome šta radi. Moja se majka baš na to i žalila, što An-mej nikad ne razmišlja o onome što radi.

„Nije ona glupa“, kazala je moja majka jednom prilikom, „nego je beskičmenjak. Prošle nedelje pala mi je na pamet sjajna ideja. Rekla sam joj: Ajmo u konzulat da tražimo papire za tvog brata. I ona je umalo ostavila sve i smesta pošla tamo. Ali kasnije je razgovarala s nekim, ko će ga znati s kim. I taj joj je rekao da tako može da napravi bratu gadne probleme u Kini.

Kazao joj je da će je FBI staviti na neku listu i do kraja života joj praviti probleme u Americi. Kazao joj je: Tražićeš kredit za kuću, a oni ti ga neće dati jer ti je brat komunista. Ja sam joj na to rekla da već ima kuću, ali ona se i dalje plašila. Teta An-mej jurca tamo-amo kao muva bez glave“, rekla je.

Dok gledam tetu An-mej, vidim nisku pogurenu ženu zašlu u sedamdesete, sa bujnim grudima i tankim stubastim nogama. Ima starački meke i spljoštene jagodice prstiju. Pitam se šta li je to radila da je moja majka celog života neprekidno kritikuje. S druge strane, moja je majka većito bila nezadovoljna svim svojim prijateljima, sa mnom, pa čak i sa mojim ocem. Večito je nešto falilo. Večito je nešto trebalo popraviti. Večito je nešto bilo neuravnoteženo, nekog elementa je bilo previše, a nekog nedovoljno.

Ti su elementi bili majčina verzija organske hemije. Svaki je čovek sazdan od pet elemenata, kazala mi je.

Ako imaš previše vatre, naprasit si. Takav je moj otac, kome je majka stalno prigovarala što puši, na šta bi se on prodrao da zadrži svoje mišljenje za sebe. Mislim da ga sad grize savest što joj nije dozvoljavao da slobodno govori šta misli.

Ako nemaš dovoljno drveta, suviše se lako priklanjaš drugima i nemaš svoje mišljenje. Takva je moja teta An-mej.

Ako imaš previše vode, rasipaš se i rasplinjavaš na sve strane kao ja, koja sam počela da studiram biologiju, pa prešla na lepe umetnosti, pa na kraju napustila studije i zaposlila se u jednoj maloj reklamnoj agenciji kao sekretarica i potom kao pisac reklamnih tekstova.

Nekada sam te njene kritike pripisivala pukom kineskom praznoverju, verovanjima koja se zgodno prilagođavaju okolnostima. Kad sam sa dvadeset i nešto pohađala uvodni kurs psihologije, pokušala sam da joj objasnim zašto ne treba sve da kritikuje, zbog čega to nije zdrav način vaspitanja.

„Prema jednoj teoriji“, kazala sam, „roditelji ne treba da kritikuju decu. Umesto toga treba da ih podstiču. Ljudi se, znaš,

trude da ispune očekivanja drugih. A kad ih kritikuješ, to samo znači da očekuješ da podbace.“

„Baš to je problem“, na to će moja majka. „Ti se uopšte ne trudiš. Lenja si. Suviše si lenja da ispuniš očekivanja.“

– Stiže jelo! – veselo objavljuje teta An-mej donevši u trpezariju vrelu šerpu vontona koje je maločas smotala. Na stolu je gomila hrane, izneta da se ljudi sami poslužuju baš kao na onim guejlinskim gozbama. Moj otac navalio na *čao mjen*, pržene rezance, koji još stoji u ogromnoj aluminijumskoj posudi okruženoj kesicama soja-sosa. Teta An-mej je to sigurno kupila u Ulici Klement. Supa s vontonima ukrašena grančicama korijandera predivno miriše. Mene najpre privuče oval *čašaoa*, slatkih svinjskih medaljončića s roštilja, a potom raznorazni zalogajčići, kako sam ih oduvek zvala – valjušci punjeni svinjskim ili goveđim mesom, račićima ili nepoznatim nadevima koje je moja majka opisivala kao „hranjive stvari“.

Ovde se ne jede kulturno. Kao da su svi izgladneli. Trpaju u usta ogromne zalogaje, nabadaju one medaljone jedan za drugim. Nimalo ne nalikuju damama iz Guejlina, koje su, kako ih ja zamišljam, otmeno i natenane uživale u hrani.

Muškarci potom ustaju od stola jednako naglo kao što su navalili na hranu. Žene kao na znak brzo pojedu poslednje zalogaje, pa odnose tanjire i zdele u kuhinju i ubace ih u sudoperu. Potom jedna za drugom operu ruke snažno ih trljajući. Ko je započeo taj ritual? I ja stavim tanjir u sudoperu i operem ruke. Žene pričaju o putovanju Džongovih u Kinu, pa pođu u sobu u dnu stana. Usput prođemo pored sobe koju su nekad delila četiri sina Suovih. U njoj još stoje kreveti na sprat sa izgrebanim, iskrzanim merdevinama. Čike iz Kluba radosti i sreće već su posedali za sto za kartanje. Čika Džordž deli karte s takvom brzinom kao da je tu tehniku naučio u kazinu. Moj otac nudi ostale pal malom, a cigareta mu već visi u ustima.

Stižemo do sobe u dnu stana koju su nekad delile tri ćerke Suovih. Družile smo se od detinjstva, samo one su sad odrasle i

update, a ja sam ovde da se ponovo igram u njihovoj sobi. Osim mirisa kamfora, sve je gotovo isto – imam osećaj kao da će Rouz, Rut i Dženis svakog časa ući u sobu sa onim punđicama na glavi i baciti se na istovetne uske krevete. Beli prekrivači toliko su pohabani da se gotovo provide. Rouz i ja smo nekad čupkale končice dok smo razgovarale o problemima s momcima. Sve je isto osim što sad na sredini sobe stoji sto za mađang boje mahagonija. Pored njega stoji lampa sa tri ovalna reflektora nalik širokim listovima fikusa na dugačkom crnom stalku.

Niko mi ne kaže: „Evo tu sedi, tu ti je majka sedela.“ Ali ja znam i pre nego što sve posedaju. Stolica kod vrata deluje neobično prazno. Taj osećaj, međutim, nema veze sa samom stolicom. To je do njenog mesta za stolom. Niko ne mora da mi kaže da je sedela na istočnoj strani stola.

Sve počinje na istoku, rekla mi je jednom majka, na strani gde se rađa sunce i odakle duva vetar.

Teta An-mej, koja sedi levo od mene, prospje domine na zelenu čoju, pa mi kaže: – Sad peremo domine. – Mešamo ih rukama. Domine se sudaraju i šušte.

– Dobijaš kao tvoja majka? – pita me teta Lin, koja sedi naspram mene. Ne smeši se.

– Igrala sam samo malo na koledžu, s nekim prijateljima Jevrejima.

– Ah! Jevrejski mađang – kaže ona zgađeno. – To nije isto. – To je i moja majka govorila, samo nikad nije umela da mi objasni zašto.

– Možda ne bi trebalo da igram večeras. Samo ću gledati – predložim.

Teta Lin se iznervira kao da sam tupavo dete: – Kako možemo samo nas tri da igramo? Kao sto sa tri noge, nema ravnoteže. Kad je teti Jing umro muž, pozvala je brata da nam se pridruži. Tvoj otac je pozvao tebe. Stvar je rešena.

„Koja je razlika između jevrejskog i kineskog mađanga?“, pitala sam jednom majku. Iz njenog odgovora nisam mogla

da zaključim da li se to igre razlikuju ili samo njen stav prema Kinezima i Jevrejima.

„Skroz drugačija igra“, rekla je na engleskom kao učiteljica. „Jevrejski mađang – gledaju samo svoju dominu, igraju samo očima.“

Potom se prebacila na kineski: „Kod kineskog mađanga moraš da koristiš glavu, vrlo je zamršeno. Moraš da pratiš šta ostali odbacuju i da sve pamtiš. A ako niko ne igra dobro, igra onda postaje kao jevrejski mađang. Čemu igrati? Nema strategije. Samo gledaš ljude kako prave greške.“

Zbog takvih objašnjenja imala sam osećaj da majka i govornimo različitim jezicima, što i jesmo. Ja sam se njoj obraćala na engleskom, a ona mi je odgovarala na kineskom.

– I koja je razlika između jevrejskog i kineskog mađanga? – pitam tetu Lin.

– *Aja!* – poviče ona tobož prekorno. – Zar te majka ništa nije naučila?

Teta Jing me potapše po ruci. – Pametna si. Gledaj nas i radi isto. Pomozi nam sad da poredamo domine u četiri zida.

Radim što i teta Jing, ali najviše gledam tetu Lin. Najbrža je, pa mogu nekako da održavam korak sa ostalima pazeći šta ona radi. Teta Jing baci kockice, pa mi kaže da je teta Lin istočni vetar. Ja sam zapadni, poslednja na igri. Teta Jing je južni vetar, a teta An-mej zapadni. Potom počnemo da uzimamo domine iz zida tako što bacimo kockice, pa odbrojimo domine u zidu do dobijenog mesta. Redam domine, nizove bambusa i kružića, duple s brojevima, one koje mi se ni u šta ne uklapaju.

– Tvoja majka je bila najbolja, pravi profesionalac – kaže teta An-mej dok polako ređa svoje domine pažljivo zagledajući svaku.

Sad počinjemo da igramo, gledamo šta imamo, odbacujemo jedne domine, a uzimamo druge polako i opuštено. Tete iz Kluba radosti i sreće ćaskaju ne slušajući zapravo jedna drugu. Govore svojim posebnim jezikom, pola na iskvarenom

engleskom, pola na svom kineskom dijalektu. Teta Jing pome ne da je kupila vunicu upola cene negde u gradu. Teta An-mej se hvališe kako je isplela džemperić za Rutinu bebicu. – Mislila je da sam ga kupila u radnji – kaže ona ponosno.

Teta Lin priča kako se naljutila na prodavca koji nije hteo da joj vrati novac za suknju sa pokvarenim rajsferšlusom. – Bila sam *ćisle* – kaže ona i dalje cepteći od besa – nasmrt ljuta.

– Ali Lindo, još si s nama. Nisi umrla – zadirkuje je teta Jing kroz smeh, a teta Lin tad poviče „*Pang!*“ i „*Mađang!*“ i pokaže svoje domine, pa se i sama nasmeje šali tete Jing dok sabira poene. Zavlada tišina dok ponovo mešamo domine. Dosadno mi je i spava mi se.

– O, čujte ovo! – poviče teta Jing, na šta se sve trgnemo. Teta Jing je oduvek bila čudna, izgubljena u svom svetu. Moja majka je govorila: „Teta Jing nije tvrda na ušima, nego ne ume da sluša.“

– Prošlog vikenda policija je uhapsila sina gospođe Emerson – kaže teta Jing kao da je ponosna što nam prva saopštava tu važnu vest. – Kazala mi gospođa Čan u crkvi. Našli mu puna kola televizora.

Teta Lin će na to: – *Aja*, tako fina žena! – što znači da gospođa Emerson nije zaslužila da ima tako groznog sina. A onda shvatim da je to rečeno zbog tete An-mej, čijeg su najmlađeg sina uhapsili pre dve godine zbog preprodaje ukradenih kasetofona za kola. Teta An-mej pažljivo protrlja dominu pre nego što je odbaci. Na licu joj je bolan izraz.

– Svi u Kini sad imaju televizor – kaže teta Lin, promenivši temu. – Cela naša familija tamo ima televizor – i to ne crno-beli, već u boji i s daljinskim! Imaju sve. Pa kad smo ih pitali šta da im donesemo, rekli su ništa, dosta je što ćemo doći da ih vidimo. Mi smo im svejedno svašta kupili, video i Soni vokmen za decu. Kazali su neka, ne treba, al’ mislim da im se dopalo.

Sirota teta An-mej još jače trlja svoje domine. Setim se kako mi je majka pričala o putovanju Suovih u Kinu pre tri godine.